RADU ROMÎNAŞU
University of Oradea

CULTURE, LITERATURE AND ELITES AT THE WESTERN BORDER OF THE REUNITED ROMANIA. THE "CELE TREI CRIŞURI" JOURNAL FROM ORADEA (1920-1940)

Abstract: The local authorities realized that after 1918 they had begun a new stage of the national history requiring a rapid connection of the Bihor county space – regarded from a political, social, economic and cultural point of view - to the realities of the Great Romania, and implicitly to the European ones. During the entire inter war period, the local authorities had to "burn the stages" of discrepancy as against the West in a fast rhythm so that the Bihor county's Romanian society to reach a stage of development being in concordance with the time exigencies.

Founded at the end of the 1919, the "Cele Trei Crişuri" Cultural Reunion aimed from the very beginning to enlighten the areas from the Western border of the country.

The reunion was conscience about the importance of a cultural co-operation with the other similar societies and with the values of the minority cultures (especially that of Hungarian expression). Only under such circumstances they could gain the local spiritual aptitudes going to guarantee the success of the actions initiated to perform the enlightenment.

During of the inter war period, the association of Oradea succeeded to materialize numerous cultural manifestations in the local civil society. They enjoyed the receptivity and appreciation of the Romanian society that was in a period of probing and re-orientation in social and cultural plan. By their means, the Reunion has involved itself in the action of spreading the enlightenment process at the Western border of the country; this initiative had a well defined place in the vast cultural program thought by the Romanian Unit National State.

Thus, the Reunion attended to carry out an immediate contact with Europe, especially by means of the "Cele Trei Crişuri" review -, being already read in Rome, Paris, Berlin, Prague, Sophia and even on the American continent as a result of the co-operations concluded by the above mentioned reunion with the European cultural associations and institutions.

Keywords: culture, inter war, associations, co-operation, literature.

Pentru istoriografia românească actuală s-a impus, ca o prioritate evidentă, cercetarea şi recuperarea – prin studii, lucrări ştiinţifice şi cărţi – a istoriei regionale, pentru ca elemente constitutive şi particularizatoare ale acesteia să fie cuprinse în contextul mai larg al istoriei naţionale şi, în final, în fluxul celei universale. Preocuparea pentru reconsiderarea unor aspecte semnificative ale acestei istorii este, deci, o îndatorire ştiinţifică, dar şi una obligatorie pentru instituţiile de învăţământ şi cercetare care funcţionează în diferite provincii ale ţării.

Urmare a acestui fapt, care merită a fi subliniat, este şi angajarea noastră, prin prezentul studiu, pentru a reconstitui câteva aspecte ale vieţii culturale româneşti din partea de vest a României întregite.

O asemenea iniţiativă se asociază altora, din zona transilvăneană şi de vest a României, prin intermediul cărora dispunem astăzi de o cunoaştere mult mai informată şi mai

BDD-A21749 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:28 UTC)

avizată cu privire la rolul pe care l-a deţinut factorul cultural în acţiunea generală de afirmare a românilor în perioada interbelică.

Unirea din 1918 a inaugurat o etapă distinctă în istoria românilor, în care s-au deschis noi orizonturi vieţii culturale. Prin înlăturarea barierelor politico-naţionale, România Mare a beneficiat de contribuţia tuturor provinciilor istorice româneşti, care alcătuiau un singur corp politic, economic şi cultural. În noile condiţii create, statul român unitar a fost preocupat de realizarea unei solidarităţi a provinciilor unite, precum şi de o participare activă la viaţa economico-culturală a tuturor cetăţenilor, indiferent de etnie, limbă şi confesiune[1].

După realizarea Marii Uniri, societatea românească reclama soluţionarea unor probleme de ordin economic, politic, social şi cultural-artistic. Generaţia care adusese la biruinţă ideea de unitate naţională a dorit să direcţioneze societatea românească spre modernizare şi progres. Este neîndoielnic faptul că afirmarea statului naţional unitar român a provocat o emulaţie fără precedent, menită apropierii societăţii româneşti de nivelul civilizaţiei din alte spaţii europene, în special occidentale[2].

Explozia" s-a produs mai ales în domeniul vieţii culturale, unde a determinat apariţia unor opere cu totul remarcabile, mari personalităţi creând, în decursul deceniilor interbelice, opere durabile, ca expresie a spiritului românesc, eliberat de obsesia politică a înfăptuirii idealului unităţii naţionale depline[3].

În această „nouă epocă de cultură", pe care o preconiza istoricul Nicolae Iorga[4] încă de la începutul secolului al XX-lea, spaţiul bihorean a căutat să se integreze eficient, încercând să reliefeze componentele sale socio-culturale specifice, prin intermediul cărora să contribuie nemijlocit la procesul de culturalizare iniţiat de statul naţional unitar român.

Ca urmare, şi Marea Reuniune culturală „Cele Trei Crişuri" din Oradea, înfiinţată în toamna anului 1919, şi-a propus să deruleze, cu concursul celor mai reprezentativi intelectuali, o însemnată activitate de "refacere naţională" în teritoriile româneşti unite cu Vechiul Regat în memorabilul an 1918. Era, desigur, vorba de reducerea unui handicap istoric şi conexarea vieţii culturale din părţile vestice (Banat, Crişana şi Maramureş) la fluxul real şi profund al spiritualităţii naţionale, impedimentele anterioare urmând a fi depăşite printr-o acţiune energică şi hotărâtă[5].

Reuniunea orădeană a contribuit la promovarea culturii româneşti şi printr-o intensă activitate de tipărire a unor reviste, broşuri de propagandă şi cărţi, elaborate atât de unii membri din cadrul conducerii, cât şi de personalităţi ale vieţii culturale din capitală sau din centrele universitare ale României Mari.

Întreaga sa activitate editorială a fost organizată pe următoarele direcţii prioritare: ridicarea nivelului cultural al societăţii locale, schimbarea mentalităţii tributare trecutului, dezvoltarea conştiinţei naţionale, consolidarea economică a satului românesc etc[6].

Indiscutabil, Marea Reuniune s-a exprimat cel mai bine, în peisajul editorial bihorean interbelic, prin revista *Cele Trei Crişuri*, care - odată cu apariţia sa (15 aprilie 1920) - a

[1] *Istoria românilor*, coordonator Ioan Scurtu, Academia Română, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, vol. VIII, p. 639-641; I. Găvănescul, *La o răspântie a istoriei naţionale. Orientare asupra politicei culturale a României întregite*, Tipografia „Junimea Moldovei", Iaşi, 1923, p. 19.
[2] I. Saizu, *Modele de modernizare în România interbelică*, în *Xenopoliana*, 1998, nr. 1-2, p. 108-113.
[3] Alexandru Zub, *Istorie şi istorici în România interbelică*, Editura Junimea, Iaşi, 1989, p. 30-31.
[4] Nicolae Iorga, *O nouă epocă de cultură*, Editura Fundaţiei „România de Mâine", Bucureşti, 2000, p. 21-24.
[5] Viorel Faur, *Contribuţia Reuniunii „Cele Trei Crişuri" din Oradea la configurarea unor semnificative tradiţii muzeistice*, în *Revista Muzeelor şi Monumentelor*, 1982, nr. 5, p. 50-51.
[6] Ion Bradu, *Reuniunea „Cele Trei Crişuri" din Oradea*, în *Contribuţii culturale bihorene*, Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă al Judeţului Bihor, Oradea, 1974, p. 190.

BDD-A21749 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:28 UTC)

devenit organul ei de propagandă culturală. George Bacaloglu, directorul acesteia, şi-a declarat intenţia de a posta revista în tradiţia *Familiei* editate de Iosif Vulcan[7].

Încă de la începuturile sale, publicaţia a prezentat cititorilor crezul său cultural: „În vremuri atât de grele, faţă de înmulţirea zilnică a necesităţilor şi a problemelor, revista Cele Trei Crişuri va continua să desfăşoare activitatea sa românească şi latină, pentru a impune tot mai departe conştiinţa unei munci bine împlinite, a unei realizări de care, pe zi ce trece, se simte tot mai imperioasă nevoie”[8].

Perseverenţa cu care a fost condusă de George Bacaloglu a făcut din *Cele Trei Crişuri* o revistă de elită, apreciată pe plan naţional şi internaţional. În coloanele ei s-au abordat subiecte dintre cele mai variate. Au fost publicate numeroase articole istorice şi literare, întregite cu ilustraţii desprinse din viaţa cotidiană interbelică şi din peisajul românesc. De asemenea, nu au fost neglijate evenimentele politice, sociale şi culturale consumate în ţară şi în străinătate, ce erau grupate sub titlul „Noutăţile zilei”, apariţia diverselor reviste culturale din România, cărţile tipărite de unele edituri româneşti şi internaţionale, toate informaţiile fiind analizate şi comentate într-un spirit echilibrat şi profesionist[9].

Fiecare număr al revistei cuprindea o anumită temă, desfăşurată şi susţinută prin articole semnate de scriitori din întreaga ţară. Astfel, s-a prefigurat o emulaţie spirituală, de care a beneficiat nu numai populaţia din zona graniţei de vest, ci şi cea din restul ţării[10].

Colectivul redacţional a cuprins, la început, doar câteva personalităţi dornice de a înviora atmosfera culturală din ţinutului Crişanei. Numele iniţiatorilor (Roman R. Ciorogariu, Gh. Bacaloglu şi Al. Pteancu) s-a confundat cu destinul revistei.

În cele două decenii de existenţă a acesteia, se pot evidenţia două perioade: una este cuprinsă între anii 1920 şi 1933, iar cealaltă se desfăşoară între 1933 şi 1940. Revista a apărut sporadic, la Bucureşti, şi în intervalul ianuarie-februarie 1941 - martie-aprilie 1944. Începând din anul 1933, revista a fost marcată de transformarea profilului ei în *Anale culturale*, deoarece rubricile sale se specializaseră în probleme care necesitau numai intervenţii docte. Totuşi, şi în intervalul 1933-1940 sunt publicate fragmente literare şi poezii de factură populară.

Prima etapă este categoric perioada de avânt a revistei. Într-un interval foarte scurt, numărul colaboratorilor a devenit impresionant. Enumerăm doar cele mai recunoscute nume din viaţa culturală a vremii: Lucian Blaga, Ion Agârbiceanu, Mihail Dragomirescu, Eugen Lovinescu, Gala Galaction, Victor Eftimiu, Cincinat Pavelescu, Emil Isac, Emanoil Bucuţa, Constantin Rădulescu-Motru. Acestora li s-au adăugat colaboratorii locali Aurel Lazăr, Eugeniu Speranţia, Gh. Tulbure, Gh. Ciuhandu. Astfel, revista a căpătat aspectul unui teren unde s-au vehiculat idei şi formule artistice, s-au confruntat opinii, totul sub nota echilibrului.

În anul 1933, când se atinge apogeul acestei publicaţii, deşi în anul anterior revista se tipărise la Craiova, ceea ce presupunea unele dificultăţi de redactare, în paginile ei apar materiale semnate de alte nume prestigioase: I. Al. Brătescu-Voineşti, Gh. Bogdan-Duică, I. Bianu, Ovid Densuşianu, D. Gusti, Cezar Petrescu, Sextil Puşcariu, Ion Pillat, George M. Zamfirescu, Elena Farago etc[11]. De altfel, Reuniunea încă de la constituirea sa a acţionat în vederea atragerii scriitorilor din întreaga ţară către cea mai importantă publicaţie editată de ea

[7] Viorel Faur, *Contribuţii la istoricul bibliotecilor româneşti din Crişana (1830-1940*), Editura Fundaţiei Culturale „Cele Trei Crişuri”, Oradea, 1995, p. 101.
[8] *Cele Trei Crişuri*, 1936, nr. 3-4, p. 55.
[9] *Ibidem*, nr. 9-10, p. 155.
[10] *Ibidem*, 1931, nr. 5-6, p. 75.
[11] Viorel Horj, *Semicentenarul revistei „Cele Trei Crişuri*”, în *Crişana*, 1970, nr. 80, p. 2; I. Hangiu, *Dicţionar al presei literare româneşti (1790-1982)*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1987, p. 74; Nae Antonescu, *Scriitori şi reviste din perioada interbelică* (în continuare: *Scriitori şi reviste*…), Editura revistei „Convorbiri literare”, Iaşi, 2001, p. 42.

BDD-A21749 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:28 UTC)

– *Cele Trei Crişuri*. Acest fapt reiese şi dintr-un document, emis la 16 septembrie 1920 şi trimis oficialităţilor bucureştene, din care rezulta dorinţa societăţii culturale orădene de a-i populariza pe toţi scriitorii ţării[12].

Ca urmare, pe adresa redacţiei revistei au sosit, din diverse zone ale ţării, scrieri care aparţineau unor genuri literare diverse: nuvele, povestiri, poezii(şi poetul Alexandru Macedonski a trimis redacţiei, spre editare, una dintre poeziile sale), alături de cântece populare, articole de geografie, istorie, critică literară, filosofie, tehnică şi medicină. Informaţiile culturale din ţară au fost grupate în rubrici sugestive: *scrisori bănăţene, maramureşene, sălăjene* şi chiar *bucureştene,* cronici *sătmărene* etc[13].

Corespondenţa, care propunea spre publicare o poezie sau anumite articole, era formulată în general simplu, dar sugestiv: „Trimit aceste versuri – nota I. N. Pârvulescu din Piteşti – pentru revista dumneavoastră, încercând să restabilesc iarăşi legături cu publicaţiile literare…”[14].

Revista primea, de asemenea, anunţuri de la alte societăţi culturale sau muzee, care doreau să informeze publicul dintr-o anumită parte a ţării despre manifestările ce intenţionau să le organizeze. Ele trimiteau aceste note informative bazându-se şi pe faptul că revista orădeană ar putea realiza şi o mică propagandă culturală în ce-i priveşte, astfel încât publicul să fie tentat să participe la acele întruniri, conferinţe sau expoziţii avute în vedere de respectivele asociaţii. La 22 ianuarie 1925, revista a primit din partea direcţiei Muzeului Militar Naţional din Bucureşti un anunţ prin care se prezentau organizarea, inventarul şi sediile muzeului. Toţi românii erau invitaţi să îl viziteze, atât la Bucureşti, cât şi în secţiunile sale militare din principalele oraşe ale ţării: Timişoara, Oradea, Cluj, Sibiu, Cernăuţi, Chişinău, Iaşi, Craiova, Constanţa. Fiind un instrument eficient de educaţie şi propagandă naţională, revista *Cele Trei Crişuri* recomanda românilor să viziteze muzeul, deoarece acesta „ne evocă trecutul nostru…, valoroasa participare a ţării noastre în războiul mondial, ca şi contribuţia noastră pentru apărarea cauzei comune”[15].

Revista, luând un avânt din ce în ce mai mare şi sesizând tot mai mult nevoia de cultură a cititorilor săi, a înfiinţat şi la Bucureşti (str. Regală, nr. 18) o redacţie. În acest mod, s-a reuşit o conectare mai rapidă la viaţa culturală ce pulsa în capitală, de aici revista ajungând într-un timp mai scurt la Cernăuţi şi Chişinău[16]. Ea a oglindit, în paginile semnate de cele mai autorizate nume, crâmpeie de viaţă din cuprinsul Bucovinei şi Basarabiei[17].

Într-un timp relativ scurt, *Cele Trei Crişuri* a reuşit să devină una dintre cele mai evoluate reviste, ca fond şi formă, nu numai în ţară, ci şi peste hotare. Revista, care avea drept scop consolidarea vieţii spirituale la graniţa de vest a ţării, a îmbrăţişat, pe lângă problemele de interes naţional românesc, şi soarta românilor de peste hotare şi, în special, pe cea a românilor transnistreni. Publicaţia şi-a întins influenţa în această regiune începând din anul 1928, în primul rând datorită factorilor socio-politici locali, care nu permiteau o dezvoltare normală a vieţii culturale româneşti[18].

Se simţea, din ce în ce mai acut, necesitatea colaborării mai energice a tuturor publicaţiilor româneşti, în vederea sincronizării eforturilor de promovare a culturii. O iniţiativă notabilă a avut şi revista *Ilustraţia* din Bucureşti, care i s-a adresat lui George

[12] Lucia Bieltz, *Un document inedit referitor la Marea Reuniune “Cele Trei Crişuri” din patrimoniul Muzeului Naţional de istorie*, în *Crisia*, 1987, p. 353-355.
[13] Arhivele Naţionale-Serviciul Judeţean Bihor (în continuare: AN-SJB h), *fond Reuniunea Culturală „Cele Trei Crişuri*”, dos. 23, f. 220; Nae Antonescu, *Scriitori şi reviste*…, p. 41.
[14] AN-SJBh, *fond Reuniunea Culturală „Cele Trei Crişuri*”, dos. 23, f. 231.
[15] *Cele Trei Crişuri*, 1925, nr. 2, p. 37.
[16] *Ibidem*, 1930, nr. 3, p. 50.
[17] *Ibidem*, 1937, nr. 7-8, p. 152.
[18] *Ibidem*, nr. 11-12, p. 238-239.

BDD-A21749 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:28 UTC)

Bacaloglu, la 6 martie 1926, în următorii termeni: „Stimate confrate… vă propunem un schimb între revistele noastre şi anume: noi vom publica la rubrica „Bibliografii" sumarul revistei dumneavoastră la fiecare apariţie şi vă rugăm ca şi dumneavoastră să tipăriţi pe cel trimis de noi"[19].

Un alt apel, de aceeaşi factură, a sosit la redacţia revistei în 9 iunie 1926, de la publicaţia săptămânală *Radio-România*. În nota trimisă direcţiunii se afirma că radiofonia românească este neglijată faţă de cea a altor ţări europene: „Pentru ca să înlăturăm în parte acest neajuns, vă propunem schimbul revistelor noastre rugându-vă să extrageţi din Radio-România tot ceea ce credeţi că poate interesa publicul dumneavoastră cititor… Nădăjduim că în acest mod să putem trezi cu colaborare binevoitoare, interesul publicului pentru radiofonie, care departe de a fi o simplă distracţie, este azi o adevărată necesitate socială şi naţională…"[20].

La 28 ianuarie 1926 a sosit de la Praga o altă ofertă de colaborare culturală, între revista orădeană şi o agenţie de presă cehoslovacă, cu secţii pentru ţările din Europa Centrală şi Balcani. Aceasta avea şi o secţie românească, înfiinţată la 15 noiembrie 1925, care edita pentru ziarele româneşti un buletin zilnic, ce era trimis revistei *Cele Trei Crişuri* încă de la primul număr. Tot această secţiune culegea ştirile de propagandă românească din ziarele româneşti, care apoi erau publicate în presa ţărilor străine. În acest scop, agenţia de presă a solicitat "ziarul (revista - n.n.) în mod regulat"[21].

În momentele de criză financiară, care periclitau existenţa revistelor culturale, solidaritatea factorului românesc s-a evidenţiat pregnant. De exemplu, administraţia oraşului Galaţi a acordat revistei, în anul 1924, un sprijin financiar de 20.000 lei. De altfel, publicaţia a avut probleme de imprimare şi în anul 1921, când s-a pus problema strămutării ei la Cluj, după cum informa revista *Ideea europeană*, însă aceasta trebuia să rămână la Oradea. În anul 1927, George Bacaloglu a fost nevoit să ceară ajutorul Primăriei municipiului Târgu Mureş pentru acordarea unei subvenţii. Răspunsul serviciului financiar al urbei mureşene a fost prompt: „…Luând în considerare opera îndeplinită prin această revistă şi reputaţia ei de opt ani, se hotăreşte acordarea unui ajutor–subvenţie în sumă de 2.000 de lei …"[22].

Într-o situaţie similară, George Bacaloglu a adresat o scrisoare Ministerului Muncii, Cooperaţiei şi Asigurărilor Sociale, mai precis preşedintelui Cooperativelor de producţie şi de consum, prin care cerea să fie susţinută „materialiceşte această Reuniune spre a-şi putea duce mai departe munca întreprinsă pentru binele neamului nostru". Ajutorul putea îmbrăca forma unor subvenţii sau abonarea la revista *Celor Trei Crişuri*[23].

Toate aceste neajunsuri şi impasuri au fost depăşite cu numeroase sacrificii, Reuniunea continuând să se afirme în peisajul cultural românesc. Astfel, cu prilejul împlinirii a 60 de ani de apariţie a ziarului *Universul*, revista şi Reuniunea orădeană au transmis o telegramă de felicitare celui mai vechi cotidian românesc, care a fost purtătorul şi animatorul idealurilor naţionale[24].

Revista a fost la fel de „simţitoare" şi cu oficiosul românilor din Statele Unite şi Canada, care împlinea 30 de ani de existenţă în anul 1935. Însufleţită de acest eveniment festiv, revista a dedicat un număr special ziarului românesc *America*[25].

---

[19] AN-SJBh, *fond Reuniunea Culturală „Cele Trei Crişuri"*, dos. 1, f. 28.
[20] *Ibidem*, f. 116.
[21] *Ibidem*, f. 3.
[22] *Ibidem*, f. 45; *Ajutor cultural*, în *Vestul României*, 1924, nr. 23, p. 3; Nae Antonescu, *Scriitori şi reviste*…, p. 39.
[23] AN-SJBh, *fond Reuniunea Culturală „Cele Trei Crişuri"*, dos. 1, f. 8.
[24] *Cele Trei Crişuri*, 1933, nr. 5-6, p. 71.
[25] *Ibidem*, 1935, nr. 7-8, p. 114.

BDD-A21749 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:28 UTC)

Şi în momentele mai dificile, revista a fost alături de cititorii săi, propagând încrederea într-un viitor mai bun. În evenimentele anului 1932, legate de pretenţiile revizioniste maghiare, redacţia a luat o atitudine fermă faţă de stările de fapt, criticând agitaţiile politice nejustificate ale Ungariei. Marile manifestaţii antirevizioniste de la graniţa de vest şi de la Bucureşti au fost prezentate amplu în coloanele ei. Reuniunea nu a abdicat de la ideea colaborării cu elementul minoritar pe o platformă culturală comună, însă revizuirea Tratatului de la Trianon nu putea fi luată în discuţie. Atitudinea publicaţiei a rămas fermă în această privinţă: „ … trebuie respectată pacea şi ea nu va putea trăi decât respectând alcătuirea tratatelor… care au îndeplinit legea sfântă a naţionalităţilor”[26].

Revenind la sfera vieţii culturale, revista a organizat – sub titlul „Premiile noastre”– un concurs de creaţie literară (nuvelă) ce s-a desfăşurat în anul 1924. Şi de această dată sacrificiile financiare au fost mari, în mijlocul unor greutăţi materiale ce păreau insurmontabile. Totuşi, revista a aşteptat cu mult interes creaţiile scriitorilor intraţi în competiţie, care au avut şansa să se afirme şi să realizeze o emulaţie culturală atât de necesară la graniţa de vest a ţării. Ocupantul locului întâi a obţinut 5.000 de lei, al doilea 1.000 şi al treilea 500 de lei. În sensul apropierii de cultura maghiară, redacţia revistei a acordat trei premii de câte 1.000 de lei pentru traducerea nuvelelor premiate în limba maghiară[27].

Comisia de lectură a nuvelelor a primit 56 de manuscrise, ceea ce depăşea aşteptările iniţiatorilor. Locul întâi a fost ocupat de nuvela „Biata Juliska” de Maria Staiculescu, pe locul doi, la egalitate, situându-se nuvelele „Dureri înăbuşite” de Dem. Gălman, „Blestemul” de Alexandru Mănciulescu şi „Amăgiri” de Alice Gabrielescu. Alte 12 manuscrise au fost aprobate pentru publicare.

Entuziasmul cu care a fost întâmpinată această acţiune mobilizatoare de către concurenţi este evidenţiat de cuvintele unuia dintre laureaţi: „…gestul revistei dumneavoastră este nepreţuit, cu atât mai mult că cât aţi dat posibilitatea de a se afirma unor talente tinere, rămânându-vă dumneavoastră mulţumirea de a fi iniţiatorii acestui concurs, al unei minunate înţelegeri a timpului în care trăim”[28].

Şi presa internaţională a recunoscut eficienţa activităţii pe teren naţional a revistei *Cele Trei Crişuri*. În urma articolelor dedicate evenimentelor internaţionale, aprecierile străinătăţii, după 16 ani de activitate, au fost pe măsură: librăria *Plon* din Paris, printr-o adresă trimisă la redacţie, solicita un schimb de publicaţii şi îşi exprima dorinţa de a strânge raporturile cu revista şi cu instituţia culturală din Oradea; Ziarul Il *Messaggero* din Roma a evidenţiat, într-un articol, propaganda Reuniunii pentru răspândirea culturii italiene în România. La rândul ei, Universitatea din California (Los Angeles) a solicitat revista în Statele Unite, declarându-se pentru o colaborare între cele două instituţii[29].

Pentru a argumenta această atitudine a presei internaţionale, prezentăm, în continuare, o trecere în revistă a unor însumări de titluri semnificative, care se regăseau în mai multe numere ale *Celor Trei Crişuri*: *România şi Societatea Naţiunilor* (în limbile română şi franceză), *Franţa şi România* (limba română, limba franceză), *Pro-latio Congresul Presei Latine* (în limbile română, franceză, italiană), *Basarabia. Un deceniu de la Unire* (1918-1928), *Dobrogea. Semicentenarul ei* (1878-1928), *Ardealul şi Banatul, un deceniu de la unire (1918-1928), România de peste hotare, Probleme culturale, Arta românească, Umorul românesc, Femeia română, Aspecte de vară, Teatrul românesc, Două centenare: Romantismul şi Mistral, Aspecte ale spiritului contemporan, Nuvela românească, Privire asupra literaturii române, Crăciunul şi datinile româneşti, Armata noastră (tineretul), Un an*

[26] *Ibidem*, 1932, nr. 11-12, p. 110.
[27] *Ibidem*, 1924, nr. 10, p. 1.
[28] AN-SJBh, *fond Reuniunea Culturală „Cele Trei Crişuri*”, dos. 7, f. 6.
[29] *Cele Trei Crişuri*, 1935, nr. 7-8, p. 116.

BDD-A21749 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:28 UTC)

de la Restaurare (închinat M.S. Regelui Carol al II-lea), Căsătoria Domniţei Ileana. Istoricul Castelului Peleş, Congresul Interparlamentar. Parlamentul popoarelor. Diferite limbi, Aspecte de la Congresul interparlamentar, Sărbătorirea d-lui Goga, Pagini literare şi de artă dramatică, Curente politice europene. Masacrul de la Nistru[30].

Trebuie, de asemenea, să menţionăm numerele speciale dedicate de revistă Congresului latin şi interparlamentar, Franţei, Străjeriei, Teatrului românesc, Expoziţiei şi Pavilionului românesc de la Paris, şi altor evenimente culturale[31].

Reuniunea s-a bucurat şi în ţară de multe aprecieri. Numeroase personalităţi politice şi culturale româneşti din perioada interbelică au vizitat sediul Reuniunii şi al revistei *Cele Trei Crişuri*, aceasta ca o recunoaştere a rolului jucat de instituţia de cultură bihoreană în peisajul cultural transilvănean şi naţional. Printre oaspeţii de seamă îi menţionăm pe: Alexandru Vaida-Voevod, Constantin Angelescu, Nicolae Iorga, Gh. Crişan, Ştefan C. Ioan, Gh. Bogdan-Duică, Victor Antonescu, Iosif Pop, Titu Constantinescu, Maria şi Cella Delavrancea-Lahovary, C. Naumescu, membrii unui cor cehoslovac, C. Bacaloglu etc[32].

Revista a fost şi criticată. De exemplu, publicaţia *Ideea europeană* semnala faptul că se elogiază prea mult unele cărţi de valoare mediocră, iar D. Tomescu, în revista *Ramuri*, nu aprecia programul cultural iniţiat de Reuniunea orădeană, colonelul G. Bacaloglu fiind criticat şi de alte reviste pentru acţiunile culturale, care au devenit – în viziunea acestora - o afacere personală a conducătorului Reuniunii[33].

În jurul revistei *Cele Trei Crişuri* s-a început, încă din martie 1922, o mişcare de apropiere a culturii române de cea maghiară. La început au existat doar câteva fapte izolate, care s-au finalizat printr-o serie de traduceri reciproce din cele două literaturi[34].

Un pas concret realizat pe tărâmul colaborării culturale între români şi maghiari a fost organizarea unei societăţi a scriitorilor, gazetarilor şi artiştilor de toate categoriile, fără nicio diferenţă de naţionalitate. Scopul acesteia era cunoaşterea literaturii celor două popoare, prin traducere reciprocă şi prin înfiinţarea unui club comun, unde să se desfăşoare conferinţe săptămânale care să ia în dezbatere diverse probleme istorice, literare şi culturale specifice epocii.

Statutele au fost votate cu prilejul unei Adunări generale. A fost ales, prin vot secret, un comitet local, în fruntea căruia au fost desemnaţi, ca preşedinţi activi, Iren de Pálffy şi M. G. Samarineanu, iniţiatorul acestei idei[35].

Unul dintre obiectivele majore pentru care a militat asociaţia s-a materializat în cursul lunii decembrie 1922 prin editarea unei reviste cu un conţinut literar, artistic, teatral şi social intitulată *Aurora*, care a apărut la Oradea, într-o redactare bilingvă româno-maghiară. Aceasta îşi propunea să publice „cât mai multe traduceri alese din literatura românească în ungureşte şi viceversa. În modul acesta – aprecia G. Bacaloglu semnatarul articolului-program – cele două naţionalităţi vor ajunge în cel mai scurt timp să se cunoască reciproc". De asemenea, „Aurora va urmări de aproape toate mişcările literare şi artistice din ambele părţi, publicând articole, cronici şi recenzii bogate despre arta şi teatrul român şi maghiar. Pe lângă aceasta, revista noastră se ocupă şi cu viaţa socială, căutând ca prin cuprinsul celor mai competenţi oameni să dea o îndrumare mai bună şi mai liniştită în noua societate a Statului nostru"[36]. Entuziasmul acestei iniţiative se regăseşte încă din primul număr al revistei: „…Pornim nainte…Suntem tineri, dar suntem vlăstare altoite pe trunchiul comun al lui Eminescu şi

[30] *Ibidem*, 1934, nr. 3-4, p. 40.
[31] *Ibidem*, 1938, nr. 3-4, p. 77.
[32] *Ibidem*, 1935, nr. 1-2, p. 40-41.
[33] Nae Antonescu, *Scriitori şi reviste*…, p. 47-48.
[34] *Cele Trei Crişuri*, 1922, nr. 15, p. 239.
[35] *Ibidem*, nr. 5-6, p. 96.
[36] G. Bacaloglu, *Programul nostru*, în *Aurora*, 1922, nr. 1, p. 1.

BDD-A21749 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:28 UTC)

Petöfi. Din rădăcinile acestui trunchiu vom sorbi hrană pentru amândouă neamurile. Convinşi de nouile rosturi ale vremii aruncăm cu toată credinţa sămânţa înfrăţirii şi a cunoaşterii reciproce. Fie ca această sămânţă să încolţească şi să rodească într-un ogor uman fără graniţe sufleteşti…"[37]. Despre *Aurora* s-a vorbit mult în acea perioadă şi, desigur, aceasta a constituit un eveniment semnificativ pe scena culturală a Transilvaniei[38].

În paginile revistei s-au publicat interviuri cu fruntaşii culturii şi politicii maghiare din Transilvania, poetul George A. Petre precum şi Alexandru Olteanu implicându-se în realizarea unui schimb cultural intens între cele două popoare. Aceste demersuri au avut rolul de a strânge legăturile de colaborare între intelectualitatea română şi cea maghiară, pe scena culturală a Bihorului interbelic[39].

Ca rezultat al acestei înţelegeri şi conlucrări, a apărut o antologie din poeţii români moderni, ale căror versuri au fost traduse în limba maghiară de Keresztury Sándor. În replică, un scriitor maghiar orădean a pregătit, în anul 1922, o culegere de nuvele din cei mai reprezentativi scriitori români[40]. Colaborarea culturală a înregistrat noi momente semnificative la sfârşitul lunii iunie 1923, când, la Oradea, a apărut o antologie a poeţilor moderni maghiari, transpusă în româneşte de Iustin Ilieşiu. Au fost traduse versuri din peste 25 de poeţi unguri, un loc important ocupând poeziile lui Ady Endre (care figura cu 18 poeme în versiune românească) şi Babits Mihály. Volumul s-a intitulat *Laura* şi a fost legat într-o copertă lucrată artistic de pictorul Ghiţia. Prin eforturile lui George A. Petre, în anul 1930 a apărut (în traducere românească) primul volum de versuri independent din creaţia poetului Ady Endre, intitulat *Sânge şi aur*[41]. În februarie 1926, revista *Cele Trei Crişuri* continua acţiunea prin editarea unui volum de poezii şi nuvele din literatura română, pe care le-a tradus în limba maghiară[42]. Dintre prozatorii şi poeţii români cu lucrări traduse în ungureşte îi amintim pe: Eminescu, Coşbuc, Vlahuţă, Sadoveanu, Rebreanu, Blaga etc.

Din păcate, în calea acestor colaborări culturale s-au ridicat o serie de piedici. Cea dintâi a venit chiar din partea oficialităţilor, care nu agreau ideea, pe motivul că aceasta a sosit prea timpuriu, într-o fază a societăţii în care încă nu existau condiţiile concrete pentru realizarea apropierii româno-maghiare. Pe de altă parte, era prezentă şi o oarecare lipsă de încredere reciprocă, generată de deosebirile artistice şi ideologice dintre scriitorii maghiari. Astfel, Ligeti Ernö, fost redactor la *Napkelet*, a inventariat aceste dificultăţi şi a propus editarea unei reviste în limba română, care să se ocupe exclusiv de cultura maghiară. Un alt reprezentant al părţii maghiare, Daday Loránt, îşi manifesta neîncrederea faţă de apropierea româno-maghiară, apreciind rezultatele obţinute ca fiind slabe. Acestor dificultăţi li s-au adăugat şi cele financiare, astfel că revista îşi încetează apariţia în iunie 1923. A reapărut în anul următor, fiind redactată numai în limba maghiară[43]. Viaţa *Aurorei* n-a fost lungă (niciun an de existenţă), însă ea a încercat să ajungă în toate mediile culturale care înţelegeau scopul sincer pentru care a militat. De altfel, întreaga presă românească a salutat apariţia revistei orădene, într-o perioadă în care formula dialogului era considerată cea mai potrivită pentru soluţionarea tuturor problemelor întâlnite. În jurul *Aurorei* s-a creat o nouă mentalitate, care

[37] George A. Petre, *Noui orizonturi*, în *Ibidem*, p. 2.
[38] *Cele Trei Crişuri*, 1922, nr. 15, p. 239.
[39] *Ibidem*, 1939, nr. 9-10, p. 184.
[40] *Ibidem*, 1922, nr. 12, p. 1.
[41] *Ibidem*, 1923, nr. 6, p. 100.
[42] *Ibidem*, 1925, nr. 12, p. 193; Ioan Kohn, *Momente semnificative în istoria relaţiilor culturale româno-maghiare-perioada interbelică*, în *Trepte vechi şi noi de istorie, cultură şi viaţă bisericească în Eparhia Oradiei. Mărturii-Evocări*, Editura Episcopiei Ortodoxe Române Oradea, 1980, p. 146-147.
[43] Nae Antonescu, *Reviste din Transilvania*, (în continuare: *Reviste din…*), Biblioteca revistei „Familia", Oradea, 2000, p. 291-292.

BDD-A21749 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:28 UTC)

a îmbrăţişat fenomenul convieţuirii, confruntările xenofobe fiind eliminate[44]. Fără îndoială, experienţa revistei orădene nu a fost izolată. Au existat şi alte publicaţii bilingve: *Culisele* (Cluj), *Cimbora* (Satu Mare), dar se pare că revista *Aurora* s-a remarcat prin programul pe care a dorit să-l aplice consecvent. Dacă nu a reuşit în întregime n-a fost vina editorilor ei, ci a împrejurărilor de moment[45].

După această succintă prezentare a activităţii editoriale a Reuniunii, se impune formularea unor aprecieri cu privire la rolul revistei *Cele Trei Crişuri* în peisajul cultural interbelic, ea fiind un veritabil mijloc de culturalizare pentru toţi românii.

Ceea ce reprezenta în societatea românească modernă revista *Familia*, editată de Iosif Vulcan, un izvor de fortificare a conştiinţei naţionale, a devenit, într-un alt timp şi sub un alt raport, în condiţiile României întregite, revista *Cele Trei Crişuri*.

Atunci când frământările politice sterile au captat interesul marelui public dornic de senzaţional, revista a ştiut să-şi deschidă coloanele sale pentru numeroasele probleme ale românilor din părţile vestice ale ţării, demonstrând cu date şi cifre că, dincolo de interesele politice efemere, există chestiuni naţionale vitale care se cer a fi rezolvate[46].

Cronicile revistei au susţinut mişcarea culturală de pe graniţa de vest, unde "lupta se dădea mai înverşunat între ceea ce a fost şi ceea ce trebuia să fie". Acestea reprezentau buletine de informare care încercau să stimuleze opinia publică românească în sensul noilor cerinţe formulate în epocă[47].

Apariţia *Celor Trei Crişuri* a adus în spaţiul bihorean interbelic puterea exemplului care a dovedit că un program cultural se poate realiza acolo unde convingerea adâncă şi tenace urmăreşte un ideal nobil[48]. Revista nu a fost doar o tribună românească în partea de vest a ţării, ci mai mult, o carte românească cu învăţături bune şi pentru cel ce trebuie să-şi aducă aminte de neamul lui şi de cultura acestuia, dar, mai ales, pentru cei chemaţi să cunoască şi să se adapteze la realităţile statului naţional român unitar.

Pentru a fi mai convingătoare, revista a inaugurat o serie de numere privind o singură chestiune, oferindu-i cititorului posibilitatea de a pătrunde în profunzimea spiritualităţii naţionale manifestate în artă, literatură, politică, economie etc[49].

Deşi evenimentele tragicului an 1940 au determinat diminuarea activităţii grupării redacţionale, revista a continuat să apară, însă cu o oarecare neregularitate.

În condiţiile politice noi, coloanele revistei au prezentat cele mai felurite regiuni străine. Era o tactică aplicată de *Cele Trei Crişuri*, pentru a nu-şi atrage adversitatea celor care deţineau puterea politică, ostilă intereselor româneşti.

Atunci când teritoriile de nord-vest ale României au fost eliberate (toamna anului 1944), revista a revenit la Oradea[50].

Reuniunea şi revista s-au evidenţiat timp de două decenii prin dorinţa ferm exprimată şi aplicată de a îmbrăţişa şi susţine tot ce era simţire, gând şi literă românească la graniţa apuseană a ţării.

Intelectualitatea şi ţărănimea au găsit în paginile acestei reviste un îndreptar moral, dar şi un puternic mijloc de promovare a culturii naţionale la graniţa de vest a ţării[51].

---

[44] Stelian Vasilescu, *O experienţă a dialogului interetnic. Revista Aurora (1922-1923)*, în *Aurora*, 1993, nr. 1, p. 20; Nae Antonescu, *Relaţii româno-maghiare. Momentul Oradea*, în *Aurora*, 1997, nr. 8, p. 89.
[45] Nae Antonescu, *Reviste din…*, p. 292.
[46] *Cele Trei Crişuri*, 1939, nr. 9-10, p. 183.
[47] *Ibidem*, 1927, nr. 5, p. 89.
[48] *Ibidem*, p. 182.
[49] *Ibidem*, 1938, nr. 1-2, p. 3.
[50] Eugeniu Speranţia, *50 de ani de la întemeiere - Cele Trei Crişuri*, în *Familia*, 1970, nr. 4, p. 17.
[51] *Cele Trei Crişuri*, 1940, nr. 1-2, p. 3.

BDD-A21749 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:28 UTC)

Discursul cultural al intelectualităţii a fost subsumat dezideratului naţional, având dublu scop, şi anume de ridicare culturală a populaţiei, respectiv de propagare a unor idei politice. S-a pus un accent justificat pe necesitatea îmbunătăţirii condiţiilor de viaţă ale ţărănimii, creşterea nivelului de educaţie etc. Elita culturală de la graniţa de vest a ţării a conştientizat menirea sa, de aceea a acţionat pentru promovarea limbii şi culturii naţionale prin intermediul unor asocieri de profil cultural, menite a uni societatea românească interbelică în jurul unor proiecte culturale viabile.

Concomitent, un scop important a fost şi ridicarea nivelului de dezvoltare generală a societăţii româneşti în concordanţă cu exigenţele timpului, racordarea acesteia la evoluţiile social-economice şi culturale ale Europei occidentale, de care o despărţea un semnificativ decalaj. În asemenea context, de „ardere" necontenită a etapelor de decalaj, s-a pus un accent deosebit pe emanciparea culturală şi materială a societăţii. Acest fenomen s-a manifestat, cu particularităţi şi elemente definitorii, şi în Bihorul interbelic, regiune vestică a României întregite, care s-a integrat fluxului comun al culturii naţionale, realitate la care au conlucrat atât oameni, cât şi instituţii, într-o pornire ardentă spre progres şi sincronizare, fenomen fără precedent în istoria noastră naţională.

BDD-A21749 © 2014 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:48:28 UTC)